

Igriczek a Bihar-hegységben.

»A magyar nemzet pogány korából írott maradvány ránk nem jutott. Ősi költészetök emlékét csak a nép élő nyelvének egyes szó-járásai és közmondásai, egy-egy még élő monda (mint a borsodme-gyei szihalmi nép mondája Árpád király kincséről) főleg pedig a hazai és külföldi történetírók őrizték meg. A mint a hún költészetre nézve Priszkosz, bizanci rhetor, munkájában találunk adatokat, úgy magyar őseinkre vonatkozólag legvilágosabban Béla király névtelen jegyzőjétől és Ekkehard német krónikástól halljuk, hogy voltak val-lásos, halottas, gúnyos, ünnepi és különösen történeti énekeik. Az utóbbiak korán megszülettek őseinknél is, mint minden népnél, mely-nek napjai nem tétlen egyhangúságban folynak, hanem a hadi sze-rencsének hősi tettekre alkalmat szolgáltató változásai között. Ké-szítőik és előadóik egy külön énekesrend tagjai voltak, kiknek utódaira egész a XVIII. századig akadunk. Régi oklevelekben leginkább *igricz* néven fordulnak elő, később *hegedősök*nek hívták őket ; ősi magyar nevük azonban valószínűleg a *regés* volt (joculator, trufator, com-bibator.) E regések őrizték meg egyfelől a régi dolgok emlékét, más-felől ezek mulattatták tréfáikkal a vigadókat. Verseik nyomát csak némely régi, töredékes székely és palócz népversezet tartja fenn. Legrégibb hangszereik, az igricz-készség, a síp és talán a dob vol-tak, melyekhez utóbb a trombita és hegedű járult. Énekeiket a nép maga is, mely ünnepein, lakomáin szertartásainál hallgatójuk volt, fejlesztette, alakította, bővítette.»¹⁾

Ime ezek azon a köztudatban legjobban elterjedt adatok, melyek az igriczekre vonatkoznak, s ez az a kép, mely a régibb ada-tok java részét a legvilágosabban domborítja ki előttünk. Ez idézet-

¹⁾ Beöthy Zsolt: A magyar irodalom történeti ismertetése Budapest, 1891. I. 8. l.

ből különösen négy pontot kívánok kiemelni. Egyik az, hogy ez énekesek legrégibb neve az *igricz*, mely nem tudjuk ugyan mi-
kor, de mindenesetre a XIV. század előtt, helyt adott a hegedősök-
nek; a másik az, hogy utódaikra a XVII. századig akadunk; a har-
madik, hogy dalaik nyoma némely székely és palócz népversezetben
maig is fennmaradt, s végül a negyedik az, hogy az igriczek nem
minden hangszeren zenéltek, hanem főleg síp, trombita és hegedűn.

A regélés nyomaira irodalmunkban többször ráakadunk. Plander
Ferencz novai esperest volt az első, ki a regélés szokásait úgy-
szólván felfedezte.¹⁾ Göcsejben ugyanis szokásban van, hogy Szent-
István vértanú estéjén leányos házak előtt a serdülő ifjak dalt éne-
kelnek, mely ilyen refrainnal végződik:

Rök ökör, régi törvény. hajj regő rajtunk!

1860-ban egy másik czikk jelent meg ugyancsak a göcsei re-
gélésről Torkos Sándor tollából,²⁾ a ki nem ismerte Plander előbb
idézett dolgozatát s ez a refraint már így jegyzi fel:

Riétöki régi törvény
Hejj regűő rejtem!

Néhány évvel reá Kriza János mutatta ki a regösök létezését
Udvarhelymegye egyetlen községéből Kénos-ból, ahol az ó-székely
regesek dalának hetedik strófája így szól:³⁾

Régi törvény: nagy rött ökör, de hó reme róma,
Annak fele regeseké: de hó reme róma.

E két hely az, a hol a regélés Magyarországon még fennmaradt. ne
Az egyik a Dunántúl, a másik Erdélyben, tehát a hon két ellenkező
zugában, mindkét esetben azonban tiszta és sajátságos ősi magyar
fészkekben.

A regélés múltjáról Heltai nyomán tudjuk, hogy a XVI. szá-
zad közepe táján nagyban divott a regélés szokása, mert szükségét

¹⁾ Plander Ferencz: Göcsejnek esmérete. (Tudományos Gyűjtemény. 1838.)

²⁾ Torkos Sándor: A regélés Zalamegyében. (Magyar Nyelvés-et 1860.
335. és 371. l)

³⁾ Kriza János: Vadrózsák. 1863. 121. 122. és 533. l.

látta »az ördögnek nagy ünnepe a regelő hét« (t. i. a farsang) ellen írni. A kénosi és göcseji regélés ugyanazon napra esik s a Heltai regelő hete ezeket nyomon követi.¹⁾

Szabó Károly a gróf Lázár-család meggyesfalvi levéltárában talált egy okíratot, „melyben a királyi regősök eddig ismeretlen nevét latinul is magyarul is az általok lakott falu *Regtelők* nevezetét“ lelte meg. Ezen oklevél I. Lajos királynak Budán 1347. február 2-án kelt levele, melyben átírja és megerősíti Pál országbírónak Visegrádon 1346-ban kiadott ítélet-levelét, melylyel a Pest-vármegyei Regtelők falu határának egy része iránt az adományos Loránd comes budai aranykémlő és esküdt polgár ellen István, Csobod pesti polgár testvére, mint a szomszéd Pardi falu birtokosa által támasztott perben az adományos Loránd javára dönt s egyszersmind Regtelők határait, a felek közt történt kiegyezés szerint körülményesen leírja. »Ezen okírat szerint a királyi regősök neve: »combibatores regales condicionarii, vulgariter *Regus* dicti«, míg Regteluk a mai Rákospalota falu és Szent-Mihály puszta közt fekszik.²⁾

Sajátságos, hogy míg a regélés nyomaira irodalmunkban elég sűrűn akadunk; az *igricz* név sehol sem fordul elő ez adatokban.

A Magyar Nyelvtörténeti Szótár adatai³⁾ az igriczekről ezek:

Igrec, igric: 1) tibicen. Münchener Codex (1466). 30. (musiker). — Az üdőben, melben hallang'atok a trombitanac, sipnac es hegedő-nec es bozfaban alkotot igrec kessegnec es soltarnac es dobnac zozat'tat es mienden igrec kesseg nemzeseiet: universi generis musicorum sonitum. (Bécsi codex. XV. század: 1436 - 1439. 125.). — Veg'ed el en tőlem te enekednek zaigasat es te igrec kessegidnec ennekit: cantica lyrae tuae (223.) — Micor intotuolna Jesus a féiedélmnec hazaba es lattauolna ot az igrecekét es a zaigo nepét. (Münchener Codex 1466. 30.) — 2.) (Nugax, nugatorius; unnütz, possen). Az neluöc-nec bynei: sok bezed, rut bezed, igrich bezed. (Nagyszombatí Codex. 1512—1513.)

¹⁾ Heltai Gáspár: A reszsegségnek és tobzodásnak veszedelmes vóltáról való Dialogus. Kolozsvártt, 1552.

²⁾ Szabó Károly: A királyi regősökről. Századok. 1881. 553. l.

³⁾ M. Nyelvtörténeti Szótár I. k. 1558 l.

Igrecség: (nugae, possen). Zolasnac byne: ruth bezed, hyzelkődes, igricesegh. (Nádor Codex 1508. 691.)

Ez adatokból kiviláglik, hogy e zenészek neve tulajdonkép *igrecz* sőt talán *igrécz* volt; az igricz alak csak egyetlenegyszer, a Nagyszombati Codexben fordul elő; az *igriczkésztség* valami bodzafából fúrt furulya féle síp lehetett; az *igriczbeszéd* és *igriczség* alatt is már a fentiek alapján is valami duhajkodó tréfalkozást, gúnyolódást, hiabavalóskodást, léháskodást kell értenünk.

Kiváncsi voltam, helyneveinkben nem maradt-e fenn valami nyoma az igriczeknek. A Helységnevtárban a következő neveket találtam, mint a melyek *valószínűleg* az igriczektől vették nevüket, noha erre nézve a közöshangzason kívül ma még semmi történelmi adat sem áll rendelkezésemre.¹⁾

1. *Igricze* (Igricie) község Szolnok-Doboka vármegye szamosújvári járásában 231 lakossal, a kik mind oláhok.

2. *Igricze* község Zalavármegye pacsai járásában 345 lakossal; tiszta magyar falu.

3. *Igriczi* község Borsod-vármegye mező-csáti járásában 1083 tiszta magyar lakóssal.

Ez adatok arra mindenesetre alkalmasak, hogy felhívják a történészek figyelmét, a kiknek érdekes feladat lenne megfelelni arra a kérdésre, hogy e falvak nevei összeköttetésben vannak-e a régi magyar hegedősökkel.¹⁾

E néhány adat idézésével és felsorolásával azért kívántam megvilágítani az igriczek mai ismeretét, amennyiben 1893. év november havában nekem is sikerült az igriczek ismeretéhez egy talán nem érdektelen adatra akadnom. E hónapban ugyanis Lukács minister ő excellentiája megbízásából a Biharhegység népies építkezését tanulmányoztam, s így többek közt a Bihar alján november 8-án Felső-Vidrára is elkerültem. Az az nap beállott esőzés arra kényszerített, hogy két napig vesztegeljek e havasalji faluban, a hol Gombos tanító úr vendégszerető házánál találtam szíves fogadtatást. A két napot aztán néhány néprajzi adat egybegyűjtésére használtam, mely munkámban Gombos úr kiválóan segítségemre volt. Sokat beszélvén a román népdalról, egyszer így szolt:

¹⁾ Dr. Jekelfalussy József. Helységnevtár, 1893. 1195. 1.

— Kár, hogy ennyire dühöng az idő, mert elhívtam volna néhány *igréczet*.

Micsodát? kérdém hirtelen.

— *Igréczet!*

Igy tudtam meg, hogy az *igrécz* itt zenészt jelent. Teljes bizonyosságot szerzendő a dolog felől, azonnal kikérdeztem egy egész sereg vidrai román, hogy van-e a muzsikusoknak valami nevük: s valamennyi egyformán az *igrécz* szót ejtette ki előttem. Vizsgálatimat aztán alsó-, közép- és felső-vidrai, továbbá nyágrai és szkerisorai románokra is kiterjesztettem s ezek az *igrécz* szó életben létéről teljesen meggyőztek. Ime tehát öt község: Alsó-, Felső- és Közép-Vidra, Nyágra és Szkerisora, a hol a régi *igrécz* szó mai napig is él¹⁾ s biztos tudomásom van arról is, hogy a szomszédos falvakban másutt e szót nem ismerik.

A szónak a románok által használt alakja egyes számban *igrécz*, többesben *igréczii*; a töben tehát itt is a második magánhangzó nem i, hanem é, épúgy mint az a Nyelvtörténeti Szótárban látható a nagyszombati codex egyetlen adatát kivéve.

A szónak értelme itt is *zenész*, de e szót csak a román zenészre alkalmazzák; soha cigányt e névvel nem jelölnek, csak román; az igaz, hogy arra alkalmuk sincs, mert e falvakban cigány muzsikus nincsen. De hogy kit neveznek igrícznek, függ a hangszerétől is, melyen a zenészek játszanak. Az igriczek hegedűvel, kisbőgővel, furulyával és klarinétal muzsikálnak; akik csimpolyán játszanak, azokat sohasem nevezik igriczeknek. Ehhez azonban ismét meg kell jegyeznünk, hogy sem a három Vidrán, sem Nyágrán és Szkerisorán, sem Albákon a csimpolyát hangszerül nem használják, de már a közeli Bulzesdben igen; csakogy Bulzesd összes szokásai, vérmérséklete, sőt nyelvjárása is egészen más, mint a Topánfalva vidéki románoké. Hasonlóképen a czimbalom sem — talán nem vétek nagyot, ha így fejezem ki — *igriczkézség*.

Más az igricz viselkedése akkor, mikor táncdarabot, s más akkor, mikor népdalt hűz. Ha az igricz népdalt hűz, komoly lesz,

1) Gombos úr elmondta, hogy mikor ő egy magyar gymnasium VIII. osztályában az irodalomtörténetet s épen az igriczekről szóló fejezetet tanulta, felállt s megmondta, hogy náluk Vidrán, máig is vannak igriczek, a tanár leszamarazta, ráfogta, hogy hazudik, s azzal az igricz-kérdés el volt intézve.

nem gesztikulál, a dalt énekkel kíséri, melyet a hallgatóság karban ismétél utána; ha tánczdal kel ki húrjaiból, akkor egész testével adja a taktust, lábával dobog, nagyokat kurjongat, léhaságokat mond, szóval a zenét *igriczbeszéd* és *igriczség* kíséri. Ha vásárba mennek, csoportosan hagyják el a völgyet, 10—20 szekér egy társaságban, egyszerre indul s a csapatban mindig akad egy igrécz, a ki megkezdi az éneket, a többi pedig soronként utána énekei.

Ezek az adatok világítják meg némileg a Biharhegységben maig is fenmaradt igréczek életét. Természetesen nagyon szükséges volna, hogy ha valaki, a ki jól tud románul, s nemcsak konyit hozzá, mint jó magam, most már beható tanulmány tárgyává tenné e rendkívül érdekes kérdést: hogyan maradt fenn a Bihar-hegység e rejtett zugában az igrécz név és fogalom? És miért maradt fenn az igrécz, s mért nem regős és a hegedős név?

Nem állhatom meg, hogy midőn e kérdések elmémbe felmerülnek, fel ne említsek néhány oly néprajzi körülményt, melyek kell, hogy a kérdéssel foglalkozó egyén szemében bizonyos jelentőséget nyerjenek, s talán utmutatóul is szolgáljanak. Ma e vidéket románság lakja, de sajátságos románság ez: kapuja tiszta székely, ezrivel van meg e kapuk mása az egész Székelyföldön; a szénapadlással öszszekötött félemeletes szénás-ól szakasztott olyan, a minőt Csikban a legrégebb székely telepek házaival egybekötve maig is találunk, mely igen jellemzetes typus azonban az egész Székelyföldön régen általános elterjedésű volt; ezeknek a románoknak tiszta magyar családneveik vannak¹⁾, sok községnek (p. o. Bucsum = Tökésfalva) ma is ismeretes régi tiszta magyar neve; maga Vidra — mely a vidra állattól kapta nevét²⁾ — ugor szó, az ugor vid (viz) — tovább képzése³⁾; megvanak a székelyek összes kalákái ugyanazon (clacă) elnevezéssel stb. Mindezek nem véletlenül, nem a székelységgel való érintkezés által jutottak e nép közé; ekkora hatást feltételeznünk legalább is való-

¹⁾ Pogány, Talpas, Gombos, Király, Székely, Varga, Vajda, Tamás, Dávid stb. Lásd György Aladár: A Bihar alján. Földrajzi Közlemények XXI. 1893. 306. l.

²⁾ Abrudbányán Broos főerdész urnál egy szelidített vidrát is láttam melylyel az ember úgy eljátszódhatott, mint egy macskával.

³⁾ Munkácsi Bernát dr., A magyar népies halászat műnyelve. Ethnographia, 1893. 278. és 293. l.

színűtlen. Sokkal inkább csatlakozhatom azon nézethez, hogy itt eloláhosodott magyarsággal van dolgunk s ebben az esetben, noha az igricz és kaláka szavak szláv eredetűek, e szavak a szláváságból nem a románságba, hanem a magyarságba kerültek; az csak a sors egy sajátos játéka az elszigetelt földrajzi fekvés s talán a történelmi események egészen különös összetalálkozásának eredménye, hogy a hegedősök egyik legrégebb neve az igricz éppen ebben az eloláhosodott magyarságban maradt fenn a mi napjainkig.*)

DR. JANKÓ JÁNOS.

*) Ez értekezésnek a szakosztályban való felolvasása alkalmával Márki Sándor megjegyezte, hogy a tárgyalt vidékről a Fehér-Kőrös völgyén lefelé haladva, szintén meg lehet találni az igriczek nyomát. Halmágyon, Boros-Sebesen, sőt a síkon is, Pécska és Gyorok közt sok az *Igriczán* nevű oláh család. A mai Aradmegyében Somoskeszi (régén Sámolykeszi) vidékén már 1429-ben említnek egy *Igriczverse* nevű földet s több, mint valószínű, hogy ezek az igriczek a zarándi vár udvarnokai közé tartoztak. Az igriczséget, úgy látsszik, egy-egy családhoz kötötték; 1475-ben Lippán egy *Lantos*, Pankotán pedig egy *Énekes* és több *Hegedüs* nevű család élt. A simándilakosság jelentékeny része 1536-ban „*kolduló-énekléssel*” kereste kenyerét. Mindez remélni engedí, hogy hasonló buzgósággal, mint azt ebben az esetben Jankó János tette, a Móma-Kodru és Hegyes-Drócsa tövében is nyomára lehetne akadni az egykori igriczségnek.

Szerk.